
Bezpečnostní kultura a branná povinnost v Německu

Kerry Longhurstová

„Z historicko-politických, bezpečnostních, společenských i vojenských důvodů... je všeobecná branná povinnost součástí obranné kultury, která se po desetiletí vyvíjela v naší zemi.“¹

Na konci 20. století lze pozorovat odklon od masových ozbrojených sil a následné vytváření menších čistě dobrovolných sil (AVF – all-volunteer force).² Zorino a Savi uvádějí, že k tomuto odklonu od masových ozbrojených sil napomohly dva vzájemně se podporující faktory: 1) změny v technologii a způsobu válčení, 2) sociopolitické faktory, jmenovitě trend k individualismu a k prohlubující se funkční dělbě práce v industriálních společnostech. Zmíněné faktory napomohly k negování představy, že povinností i právem občanů je bránit se zbraní národní stát.³ K uvedeným faktorům je patrně nutné také připočíst vlivy regionální fragmentace, evropské integrace i globalizace, s nimiž se musí vyrovnávat moderní inkarnace státu jako nejdůležitějšího aktéra v mezinárodních vztazích a hlavního výchozího bodu pro kolektivní identitu, svrchovanost, občanství a moc. Tyto trendy v Evropě zesílil konec studené války. Mnohé evropské země již usoudily, že jejich bezpečnostním potřebám nejlépe vyhovují menší, mobilnější síly tvořené profesionály. Proto bylo od branné povinnosti upuštěno v Belgii v roce 1992, v Nizozemsku v roce 1993 a později ve Francii, jak bylo ohlášeno v roce 1996. Změny v tomto směru také probíhají ve Skandinávii i v četných zemích bývalé Varšavské smlouvy, kde se zkracuje délka branné povinnosti.

I když je možné souhlasit s názorem, že upuštění od masových ozbrojených sil je dlouhodobě nevyhnutelné – jak v roce 1978 předpovídal Kelleher⁴ –, tato teze nebere dostatečně v úvahu komplex národních prostředí a historicky utvářených občansko-vojenských vztahů, které formují souvislosti, v jakých ten který národ uvažuje a rozhoduje o zrušení či nezrušení branné povinnosti. Nebere přitom v úvahu ani roli, jakou hrají národní vojenské síly ve vytváření a šíření národního povědomí, úrovně akceptování a rozsahu legitimity, ani roli, jakou společnost přiznává svým ozbrojeným silám, ani četné pomocné úkoly, zajišťované nepřímo národními ozbrojenými silami v rámci výkonu branné povinnosti. Právě tímto národně specifickým kontextem „bezpečnostní kultury“ v případě Německa a jeho domněle neochvějným spojením s politikou branné povinnosti po skončení studené války se budu zabývat v následující stati.

Zhodnocení německé bezpečnostní kultury, jejích charakteristik a působení, zejména v oblasti občansko-vojenských vztahů, je podstatné pro pochopení nedávného vývoje i současných diskuzí o německé bezpečnostní politice a o roli Bundeswehru. Přitom v případě branné povinnosti přímou, instrumentální roli napomáhající ke zpomalení přeměny Bundeswehru v čistě dobrovolné síly hraje rovněž váha minulosti, ztělesněná v německé bezpečnostní kultuře, která vzdoruje odmítání Bundeswehru jako masové armády.

Bezpečnostní kultura – historie v popředí

I když se pod pláštěm kultury hromadí stále větší množství literatury a výzkumná agenda je dost roztráštěná, lze najít některé společné zájmy a charakteristiky. Ať již autoři hovo-

ří o bezpečnostní kultuře, o strategické kultuře či o politicko-vojenské kultuře, pokoušejí se vysvětlovat nebo vykládat chování toho kterého státu a jeho bezpečnostní i obrannou politiku z hlediska formativních historických zkušeností a hluboko zakořeněných hodnot a přesvědčení.⁵ Když se akademičtí pracovníci začali zabývat ideou sovětské strategické kultury,⁶ snažili se zaměřit svou analýzu mimo presumpce chování odvozeného z nehistorické, abstraktní verze, jak „by měly“ státy jednat „racionálně“, směrem k posuzování souvislostí a k anticipaci chování, založeného na zájmech a hodnotách státu, vytvářených v historickém procesu.

Bezpečnostní kultura je chápána jako součást širší politické kultury národa, spojené s celkovými postoji a se základními přístupy k otázkám míru a války, konkrétněji pak k aktuálnímu použití hrozby nebo uplatnění ozbrojené síly. Bezpečnostní kultura se rodí společně s formováním národa a s vytvářením státu a při absenci dramatických šoků nebo traumat se rodí pomalu. Takto definované působení bezpečnostní kultury se nepochybně týká Německa, pokud bereme v úvahu jeho vleklou traumatickou historii militarismu vrcholící v Třetí říši, čtyřicetiletou dualitu jeho identity a teprve nedávné vymanění ze stavu „polosuverenity“.⁷ A právě v tom spočívá problém, zda při hledání souvislosti mezi historickou zkušeností a dnešním eventuálním jednáním a politickými alternativami Německa, konkrétně při identifikaci západoněmecké bezpečnostní kultury, lze najít věrohodnější vysvětlení, proč se Německo nechce vzdát branné povinnosti.

Vytváření západoněmecké bezpečnostní kultury

„*Účastníme se procesu vytváření demokracie. Branná povinnost je legitimním dítětem demokracie.*“⁸

Theodor Hess

Tiživý odkaz Třetí říše, jakož i očistné důsledky holocaustu pro ideu německé národnosti a identity, chápané jako nultá hodina, rozbily to, co tvořilo bezpečnostní kulturu Německa před rokem 1945. Nová poválečná bezpečnostní kultura se začala vytvářet společně se znovuvyzbrojením západního Německa v padesátých letech. Pro novou identitu Spolkové republiky, její mezinárodní rehabilitaci a domácí politický vývoj bylo nejdůležitější vytvoření Bundeswehru, které představovalo rozhodný „rozchod s minulostí“.⁹

V souvislosti s přijetím západního Německa do NATO se jeho znovuvyzbrojení stalo nutností.¹⁰ Tehdy bylo třeba zajistit domácí společenské uznání a souhlasné přijetí nové armády, což bylo možné pouze rozsáhlou rekonceptualizací občansko-vojenských vztahů, zahrnujících postavení armády ve státě a společnosti, jakož i status vojáka. Ta zahrnovala i vyvození ponaučení z minulosti a nahrazení nezdravých rysů dřívějších německých občansko-vojenských vztahů, jež působily „hnisavě“ ve vilémovském i výmarském Německu, kdy armáda byla buď příliš silná, anebo příliš slabá.

Rekonceptualizace občansko-vojenských vztahů byla zaměřena na to, aby se předešlo existenci armády v podobě jakéhosi „*Fremdkörper*“ (cizího tělesa) nebo „státu ve státě“¹¹ bez širšího společenského kontaktu a interakce a s vojáky vycvičenými jen k plnění povinností a k poslušnosti, jak to vyjadřoval pruský pojem *Kommiß*. Tvůrci nových ozbrojených sil si z toho vzali poučení, a proto se zaměřili na vytváření široké vazby mezi společností a armádou a s vojákem se všemi občanskými právy. Na rozdíl od svých předchůdců se měl západoněmecký voják stát „myslícím vojákem“, projevujícím odhodlání již nikdy nedovolit, aby bylo možné zásadu „*Befehl ist Befehl*“ (rozkaz je rozkaz) považovat za omluvu krutostí a zvěrstev.¹²

Hlavním motivem této „intelektuální, politické a morální“ reformy armády bylo *Innere Führung* (mravní či vnitřní vedení) a *Bürger in Uniform* (občan v uniformě). Tyto ideje spolu se všeobecnou brannou povinností mužů, zavedenou v roce 1956, byly zaměřeny na „stmelení“ společnosti a armády, a to vytvořením nové rovnováhy občansko-vojenských

vztahů v demokratickém státě.¹³ Měly zajistit, aby vnitřní struktura ozbrojených sil odpovídala a napomáhala k prezentaci širších společenských norem. *Innere Führung*, chápané jako vojenský étos a protiklad pruského militarismu, mělo napomáhat k „zcivilizování“ vztahů mezi jednotlivými vojáky i mezi armádou a společností. Šlo nejen o způsob „jednání s lidmi“, o osobní zacházení a o vztahy s veřejností, ale i o širší politickou a občanskou výchovu, jejímž cílem bylo vychovat občana v uniformě. Měl to být voják, sám sebou i společností považovaný za plného nositele těch svobod a práv, jež se zavázal hájit vojensky, a vědomý si toho, „že je příslušníkem svobodného národa stojícího na straně svobody“.¹⁴ To vše vycházelo z přesvědčení, že v zásadě není žádný rozdíl mezi základními právy občana v uniformě a občana v civilu.

Všeobecná branná povinnost mužů, zavedená v roce 1956, se tedy nepochybně stala hlavním prvkem nové bezpečnostní kultury Spolkové republiky, prezentované prezidentem Heusem jako legitimní dítě demokracie. Armáda založená na branné povinnosti a pevně spjatá se společností byla pro západní Němce přijatelnější, protože se toto pojetí shodovalo s demokratickými ideály Spolkové republiky, udržovalo ji pod dohledem společnosti a armáda sama si uvědomovala své podřízené postavení ve službách státu a společnosti. Zároveň branná povinnost zajišťovala, že vojáci přicházeli ze širokého okruhu sociálních prostředí, nikoli pouze z prostředí aristokracie. Kromě toho mohla být branná povinnost zdůvodněna tím, že odpovídala strategii předsunuté obrany NATO, která vyžadovala zvýšení stavu Bundeswehru na téměř 500 000 mužů. V tomto smyslu byly Bundeswehr a branná povinnost prezentovány jako nezbytné „bašty“ odstrašování, záruky ochrany míru a odvrácení války. Branná povinnost v podstatě hrála integrální roli v utváření nové bezpečnostní kultury Spolkové republiky a její zavedení mělo trvalý efekt, zřetelně symbolizující mandát Bundeswehru.

Vymanění z historie?

Konec studené války znamenal zásadní změnu německých úvah o bezpečnosti a obraně. Bipolární rámec studené války a rozdělení Německa vytvářely podmínky k novému vyzbrojení západního Německa, k plánování vlastních ozbrojených sil a ke specifické bezpečnostní kultuře.

Zhroucení paradigmatu studené války změnilo stávající bezpečnostní kulturu a vytvořilo předpoklady pro zcela nový vztah mezi vojenskou silou a německou bezpečnostní politikou. Díky rozpadu bipolarity a národnímu sjednocení bylo Německo v podstatě katapultováno z pozice čistého příjemce bezpečnosti do pozice čistého poskytovatele ve smyslu podpory transformace a stabilizace východní a střední Evropy i Ruska, a to prostřednictvím ekonomické i politické pomoci. Při změně svého postavení se Německo muselo vyrovnat s řadou často protichůdných obav i očekávání. Německo, které usilovalo o vyvážení těchto obav a očekávání, učinilo řadu kroků ke splnění požadavků větší mezinárodní participace a sdíleného podílnictví, odpovídajícího jeho ekonomickému potenciálu, přičemž řada proaktivních kroků směřovala ke zdůraznění kontinuity v zájmu potlačení obav doma i v zahraničí z návratu německého revanšismu.

I když lze dojít k závěru, že v německé bezpečnostní politice se od roku 1989 mnohé změnilo a že ministr obrany Rühle byl úspěšný při rozšiřování parametrů toho, co z hlediska samotných Němců i mezinárodního společenství bylo legitimní a přijatelné pro činnost Bundeswehru, není úplně oproštění od historie jasné patrné. Bezpečnostní kultura Spolkové republiky, nyní transponovaná na sjednocené Německo, si zachovává rozhodující vliv na bezpečnostněpolitické chování Německa, připouštějíc jisté alternativy a zároveň vylučující jiné. Této omezující/usnadňující role si lze všimnout už při letném pohledu na nejdůležitější momenty německého chování po roce 1989.

Válka v Perském zálivu měla katarzní efekt mezi rozhodovací elitou a společností v obecnějším i specifickém smyslu, když se terčem pro Irák stal Izrael.¹⁵ Kromě toho bylo

Německo kritizováno svými západními spojenci za nedostatek odpovědnosti, za spoléhání na diplomacii „šekové knížky“ a za postoj zdánlivě ospravedlňovaný stále „spornějšími“ ústavními požadavky.¹⁶ Bezpečnostní kultura se dostávala ke slovu v tom případě, pokud působila jako přímá zábrana, zamezující jednání mimo obvyklé situace. Na rozdíl od Perského zálivu konflikt v bývalé Jugoslávii přímo vybízel Němce k jednání ve jménu humanity a odpovědnosti. Po počátečním jednostranném manévrování a po uznání Chorvatska a Slovinska vývoj událostí na Balkáně odhalil imanentní slabiny německé politiky v přijímání náznaek odpovědnosti spojené s neochotou hájit a prosazovat tyto ideály vojenskými prostředky. Následné německé příspěvky k zabezpečení míru v tomto regionu proto spočívaly v ulehčování funkcí bezpečnostní kultury.

Tyto dva příklady, posuzované v souvislosti s průzkumy veřejného mínění a s prezentací bezpečnostních otázek po roce 1989, potvrzují, že v německé bezpečnostní politice není příliš patrná nějaká hluboká změna nebo oproštění od historie. I když Růhe prohlásil, že *nepoužití síly* by mohlo být nyní pro Německo „nemorální“, hodnota, kterou německá společnost připisuje Bundeswehru a jeho poslání, zůstává přinejlepším nejasná a přinejhorším podezřelá, jak ukázaly nedávné skandály kolem pravičáckých tendencí v ozbrojených silách. Avšak navzdory rozhodnutí Spolkového ústavního soudu z července 1994, jímž byla uznána legálnost zásahu Bundeswehru mimo tradiční územní prostor NATO, elity ani společnost nepovažují ozbrojené síly za všelék pro každou zahraničněpolitickou záležitost.

Z toho vyplývá, že břemeno historie dosud značně zatěžuje současné bezpečnostněpolitické úvahy. Jakákoli odchylka od tradičních modelů chování a politiky by měla být kompatibilní s navyklými a akceptovanými parametry bezpečnostní kultury Německa. Pokud se objevily nějaké otázky, ať již zevnitř Německa, nebo zvenčí, které kolidovaly či přinejmenším neladily se zavedenými normami, hodnotami a postoji, následovala celostátní diskuze. Pokud elity a rozhodovací subjekty chtěly, aby byla jejich politika úspěšná, musely v podstatě přistupovat k bezpečnostním a vojenským záležitostem „s“ a v rámci takovychto zavedených postojů, hodnot a norem.

Konec branné povinnosti?

Navzdory hlubokým změnám v poslání i organizaci Bundeswehru od roku 1989 zůstává kontinuita příkazem dne v oblasti občansko-vojenských vztahů, jak je patrné v udržování branné povinnosti. Omezující vliv bezpečnostní kultury je nejsilnější v oblasti občansko-vojenských vztahů, neboť německá společnost stále vše vnímá vojenským pohledem.

Dosavadní praxe všeobecné branné povinnosti mužů se z čistě „objektivního“ sociálního, vojenského i politického pohledu zdá stále více jako anomálie. Ve vojenské rovině upuštění NATO od strategie předsunuté obrany a důraz na odstrašování zmenšují potřebu masové ozbrojené síly, zabezpečované všeobecnou brannou povinností mužů. K dalšímu snížení bezpečnostního významu branné povinnosti dochází díky přijetí diverzifikovanějšího poslání Bundeswehru, vyžadujícího odborné technické znalosti přesahující tradiční hranice, a tak marginalizujícího povolávání branců sloužících pouze deset měsíců. Sbor krizového reagování (KRR), vytvářený v rámci Bundeswehru, je výrazem přizpůsobení Německa novým bezpečnostním požadavkům a jeví se prioritní silou Bundeswehru. Tato situace mnohé vedla k obviňování ministra obrany z vytváření *Zweiklassearmee* (dvoutřídní armády).

Zaznamenávání těchto „objektivních“ faktorů může některé pozorovatele vést a také vedlo k závěru, že povinná vojenská služba spěje k brzkému konci a že Německo upustí od této praxe brzy po roce, či dokonce ještě před rokem 2000.¹⁷ Kromě toho někteří autoři naznačovali, že Německo udržuje brannou povinnost jen proto, aby mohla být zachována *Zivildienst* (civilní náhradní služba), kterou vykonávají mravní odpůrci služby ve zbrani formou práce např. v nějakém pečovatelském nebo nemocničním zařízení.¹⁸ Tyto postřehy nemusejí být chybné, ale mohou zastíňovat skutečné důvody, proč byl Bundeswehr konci-

pován jako armáda založená na branné povinnosti. Nabízejí dedukce z pozorovatelných faktů a z nahodilých „momentkových záběrů pořízených od boku“, spíše než poučený výklad založený na pochopení hlubších historických souvislostí, tj. bezpečnostní kultury.

Omezením početního stavu Bundeswehru, absorpcí Národní lidové armády (NVA) NDR a vytvořením potenciálu rychlého reagování *byl* hlavní význam branné povinnosti nepochybně oslaben. Veřejná podpora je také „nahlodávána“ pochybnostmi o odůvodněnosti branné povinnosti, neboť zejména mladí Němci považují tuto praxi – jak se zdá – stále větší měrou za nevhodnou, což ukazuje zvyšující se počet přesvědčených odpůrců služby ve zbrani od skončení studené války.¹⁹

Oficiálně však zrušení branné povinnosti v Německu nemá žádnou podporu nejvýznamnějších politických stran, spojených konsenzem v obhajování branné povinnosti, a ústup od tohoto konsenzu je považován za kacířství.

Současná praktická politika stran ukazuje, že CDU/CSU a SPD jsou odhodlány důsledně obhajovat povinnou vojenskou službu a zabránit tomu, aby se tato otázka stala volební záležitostí. Obě strany zdůrazňují význam branné povinnosti z vojenských, historických i sociálních důvodů. Přitom argumentují tím, že branná povinnost udržuje pevné sepětí armády se společností a její občanský charakter plynulým střídáním mladých mužů v ozbrojených silách.²⁰ Zároveň také udržuje Bundeswehr ve veřejném povědomí a vytváří vazbu mezi bezpečnostními problémy a společností. Kromě toho vojenská povinnost – jak argumentují branní experti CDU/CSU i SPD – zajišťuje bezpečnostní potřeby Německa dané jeho centrální polohou v Evropě i potřebu plnit alianční závazky. Např. branný expert CDU Paul Breuer uvádí, že úkol obrany srdce Evropy spočívá na Německu vzhledem k jeho *Zentrallage* a že „*tento úkol může být zajištěn jen brannou povinností, která umožňuje zmobilizování masové ozbrojené síly*“.²¹

Udržování branné povinnosti využil Rühle k ujištění, že na rozdíl od Francie – po Chirakově rozhodnutí upustit od branné povinnosti – si Německo nepřeje „*intervenční armádu*“ s „*mocenskou projekcí*“.²² Kromě toho ministr obrany zdůraznil, že při pokračování branné povinnosti v Německu může být zachována komplementární „*dělba úkolů*“, přičemž „*naše kapacita zmobilizovat sílu kolem 670 000 mužů z nás činí hlavní článek evropské obrany na kontinentě*“, zatímco Francie se „*chce připravovat pro jiná poslání*“.²³

Kancléř Kohl na podporu branné povinnosti pak uvádí, že „*ověřený systém vojenské služby v Německu*“ vytváří jasnou souvislost mezi brannou povinností a setráváním na politice „*sebeomezování a kontroly*“, vyhlášené Spolkovou republikou. Kromě toho výslovně poukazuje na předchozí negativní zkušenosti výmarského Německa, čímž se snaží dokázat, že branná povinnost zamezuje takovému typu občansko-vojenských vztahů, jaký byl patrný v době Výmarské republiky, tj. typu postavení „*státu ve státě*“. Uvádí důvody pro „*armádu všeho lidu*“, prostou elit a tvořenou lidmi všech stavů, tedy ideál, který může zajistit pouze branná povinnost.²⁴ Zastáncem vládní linie je také ministr zahraničních věcí Klaus Kinkel (FDP), jenž prohlašuje, že „*branná povinnost je demokratická normalita; branná povinnost je služba pro mír*“.²⁵

Ačkoli SPD také podporuje zachování branné povinnosti „*co možná nejdéle*“, uznává, že při neutěšené finanční situaci spojené s nutností pokračovat ve snižování stavu ozbrojených sil bude branná povinnost předmětem stále většího nátlaku. Branný mluvčí SPD Walter Kolbow zdůrazňuje, že se branná povinnost nesmí stát překážkou pro celkovou redukci ozbrojených sil, v takovém případě musí být buď zkrácena, nebo pozastavena.²⁶ Platforma SPD je tedy mnohem více „*programatická*“ než spíše „*pragmatická*“ platforma CDU/CSU. SPD např. prosazuje zřízení parlamentního výboru pro obrannou strukturu, který by hodnotil současný stav Bundeswehru a připravoval realistické návrhy pro budoucnost.²⁷

Pro *Volksparteien* byla branná povinnost tabu. Obě strany si jsou nepochybně vědomy velmi citlivých a komplexních problémů, s nimiž je spojena a které symbolizuje branná povinnost. Bezpochyby jsou si tito politici plně vědomi rozsahu pomocných úkolů, jež branná povinnost umožňuje plnit formou alternativní *Zivildienst*. Kromě toho jsou si rovněž vědomi

nutnosti prezentovat německou bezpečnostní politiku nejen doma, ale i sousedům a spojencům jako kontinuitu zdrženlivé bezpečnostní politiky staré Spolkové republiky.

Tabu branné povinnosti bylo prolomeno spíše na okrajích stranické politiky. *Bündnis 90/die Grünen* (Spojenectví 90/Zelení) a PDS jsou zastánci zrušení branné povinnosti, přičemž PDS by ráda prosadila nejen ukončení branné povinnosti, ale i úplnou demilitarizaci. Díky pokusu stranického lídra Joschky Fischera přeorientovat *Bündnis 90/die Grünen* k zaujetí pragmatičtějšího politického postoje v bezpečnostních otázkách,²⁸ ztratila tato strana mnohé příznivce. Zelení svým současným postojem odmítají Rüheho „remilitarizaci německé zahraniční politiky“, spatřují v branné povinnosti „službu pro válku“ a přimlouvají se např. za armádu tvořenou dobrovolníky, sloužícími omezenou dobu, s ještě větší transparentností a se zvýšenou parlamentní kontrolou.²⁹

FDP již zažila „pohromu“, jakou způsobilo otevření otázky branné povinnosti k vnitrostranické diskuzi.³⁰ Mladším členům strany, kteří se pokoušeli prosadit, aby se zrušení branné povinnosti stalo součástí liberálního stranického profilu, se podařilo pouze vyvolat vnitrostranický konflikt, jenž nakonec zmařil veškeré naděje na zformulování jasné stranické platformy v této záležitosti. Nakonec však zachování vojenské služby zůstalo stranickou platformou pro nadcházející volby.

Tato interpretace stranických politik napovídá, že po nadcházejících federálních volbách nelze očekávat žádnou bezprostřední změnu branné povinnosti, pokud jejich výsledkem bude podpora současné vládní koalice, nebo vytvoření velké koalice. K nějakým brzkým změnám by mohlo dojít jedině v případě červeno-zelené koalice nebo snad koalice s účastí SPD a FDP. Ale i když se Strana zelených i SPD zavázaly řešit otázky branné povinnosti, je jasné, že jakmile se dostanou do vlády a budou konfrontovány s celým komplexem problémů souvisejících s brannou povinností, může se taková politika obhajující změny uplatnit jen jako pěknější soubor „vznešených ideálů“.

Jaká je příčina zachovávání branné povinnosti v Německu?

Je zřejmě cosi „svatosvatého“ na branné povinnosti v Německu, neboť je jasné, že z „objektivního“ pohledu je „zralá k odpisu“. Praxe branné povinnosti v Německu má velký význam, přesahující vojenskou potřebu, stranickou politiku a vazbu na ekonomickou prospěšnost, jakou poskytuje *Zivildienst*. Branná povinnost je výrazem celého systému určitých hlavních idejí a struktur, které zpětně objasňují vytvoření Bundeswehru v padesátých letech i celou identitu Spolkové republiky. Branná povinnost i nadále dává smysl orientaci a kontinuitě, neboť nutí společnost k uvědomění si svých ozbrojených sil, jakož i samotné ozbrojené síly k plnému uvědomění si jejich podřízeného postavení v německém státě a společnosti. Vzhledem k velkému významu branné povinnosti v Německu se odklon od teorie masové ozbrojené síly, zmíněný na počátku této stati, zdá dost pomyslný.

Odpor Německa ke zrušení branné povinnosti by měl být posuzován v souvislosti s německou bezpečnostní kulturou. Měření vlivu bezpečnostní kultury na chování je však velmi nesnadné. Bezpečnostní kultura je zde chápána ve smyslu myšlenek Anne Swidlerové o kultuře a chování.³¹ Swidlerová dokazuje, že kultura ovlivňuje chování nikoli nabízením konečných cílů a hodnot, nýbrž spíše nabízením „souboru“ či repertoáru návyků, symbolů a způsobů, z nichž se konstruují „strategie jednání“ nebo „ustálené způsoby určování časové posloupnosti jednání“. V „ustálených dobách“ – jak předpokládá Swidlerová – kultura nezávisle ovlivňuje jednání, zatímco v „pohnutých dobách“ přímo určuje jednání, jak to dokládá uplatňování explicitních ideologií.

Tyto myšlenku mohou být poměrně úspěšně aplikovány na představu německé bezpečnostní kultury. Bezprostřední poválečná éra představuje totiž „pohnuté období“, v němž soupeřily explicitní ideologie. Konečný „vítězný“ soubor ideologií se transmutoval v „rozumné“, legitimní a přijatelné „tradice“ v „ustáleném období“ studené války, kodifikované vytvářením nových institucí a struktur. Po skončení studené války představuje sjednocené

Německo další „pohnuté období“, v němž lze pozorovat působení bezpečnostní kultury jako ideologie přímo ovládající chování. Tentokrát na rozdíl od traumatu roku 1945 je však bezpečnostní kultura předchozích čtyřiceti let pokládána za velmi úspěšnou, opodstatněnou a dosud efektivní.

Diskuze provádějící současné úvahy o branné povinnosti v Německu vysvětluje působení bezpečnostní kultury jako ideologie chování. Branná povinnost je nepochybně posuzována jako mechanismus, umožňující čelit zásadní změně bezpečnostní politiky Německa udržováním zdravé rovnováhy v občansko-vojenských vztazích.

Udržování branné povinnosti v Německu na konci studené války je dokladem existence a působení bezpečnostní kultury. V období „kulturního šoku“ poskytuje pocit kontinuity, neboť byla rozhodujícím komponentem „souboru nástrojů“ bezpečnostní kultury západního Německa, vytvořeného na konci druhé světové války. Branná povinnost byla součástí úspěšné „strategie jednání“, která byla prospěšná v mnoha oblastech, a proto se brání zrušení. Německo v podstatě postrádá takový „soubor nástrojů“ bezpečnostní kultury, který by mu umožňoval zabývat se zrušením branné povinnosti a přechodem k čistě dobrovolným silám. Tato přeměna by byla pro Německo nákladná, nikoli však ve finančním smyslu, ale spíše ve změně způsobů myšlení, z něhož čerpá legitimitu a které umožnilo vytvoření vysokého hmotného standardu, stabilního, citlivě reagujícího demokratického systému a civilizované armády v jeho rámci.

Třebaže konec studené války byl formativním obdobím pro německé úvahy o bezpečnosti a Německo od roku 1989 nepochybně prošlo dlouhou cestu, negativní zkušenosti z doby před rokem 1945, jakož i pozitivní zkušenosti vyjádřené v bezpečnostní kultuře západního Německa mají mnohem větší vliv na současné myšlení. Proto se Německo brání zrušení branné povinnosti.

¹ Bílá kniha 1994. Spolkové ministerstvo obrany, Bonn 1994, s. 516–517.

² Viz Janowitz, M.: *The All-Volunteer Military as a Socio-political Problem*. *Social Problems*, 22. 2. 1975. Viz též Doorn, J. van: *The Soldier and Social Change*. Sage, Beverly Hills 1975.

³ Viz Zorino, R., Savi, G.: *Some Reflections upon the Hypothesis of the Decline of Mass Armies*. In: Kuhlmann, J. (ed.): *Forum International: Problems and Options of the Mass Armed Forces*. SOWI, München 1990, s. 68.

⁴ Viz Kelleher, C. M.: *Mass Armies in the 1970's*. *Armed Forces and Society*, 5/1978.

⁵ Viz např. Jacobsen, C. G. (ed.): *Security Power: USA/USSR*. Macmillan, Basingstoke 1990. Viz též Johnston, A. I.: *Cultural Realism: Security Culture and Grand Strategy in Chinese History*. Princeton University Press, Princeton 1995. Viz rovněž Katzenstein, P. J. (ed.): *The Culture of National Security*. Columbia University Press, New York 1996.

⁶ Viz Snyder, J. L.: *The Soviet Security Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. RAND R-2154-AF, Santa Monica 1977.

⁷ Viz Paterson, W. E.: *Beyond Semi-Sovereignty: The New Germany in the New Europe*. *German Politics*, Vol. 5, No. 2, 1996.

⁸ Cit. dle Rautenberg, H. J.: *Wehrpflicht und Wehrdienst im Widerstreit*. In: Brühl, H., Vogel, F. (Hrsg.): *Wehrdienst aus Gewissengründen*. Herford, Bonn 1987, s. 35.

⁹ Viz Baudissin, C. W.: *The New German Army*. *Foreign Affairs*, October 1955, Vol. 34, No. 1, s. 13.

¹⁰ Ke znovuvyzbrojení viz např. Schwarz, H.-P.: *Konrad Adenauer: a German politician and statesman in a period of war, revolution and reconstruction*. Vol. 1. Berghahn, Oxford 1995.

¹¹ Viz Kitchen, M.: *A Military History of Germany*. Weidenfeld and Nicholson, London 1975, s. 339.

¹² Viz Buruma, I.: *Wages of Guilt: Memoires of War in Germany and Japan*. Vintage, London 1995, s. 24.

¹³ Idea občana-vojáka nebyla samozřejmě nová. Pochází z *Levée en Masse* (všobecná pohotovost) ve Francii a následně byla převzata a rozvinuta pruským vojenským reformátorem Scharnhorstem.

¹⁴ Baudissin, C. W.: cit. stať, s. 2.

¹⁵ Podrobnosti o roli Německa ve válce v Perském zálivu viz Kaiser, K., Becher, K.: *Germany and the Iraq Conflict*. In: Gnesotto, N., Roper, J. (eds.): *Western Europe and the Gulf*. The Institute for Security Studies of the Western European Union, Paris 1992. Viz též Kielinger, T.: *The Gulf War and the Consequences from a German Point of View*. *Aussenpolitik*, Vol. 42, No. 3, 1991.

¹⁶ Viz Boyes, R.: *Legal Minefield Holds Up Bonn's Combat Mission*. *The Times*, 8. 3. 1993.

¹⁷ Viz *The Military Balance 1994–1995*. Brasseys, London 1994, s. 10–11.

¹⁸ Viz Kuhlmann, J., Lippert, E.: *Conscription on its way to National Service*. SOWI Arbeitspapier, No. 90. SOWI, München 1994.

¹⁹ Počty odpůrců z důvodů přesvědčení stouply za války v Perském zálivu na 151 212 osob v roce 1991 (oproti 74 567 v roce 1990). Viz Presse und Informationsamt der Bundesregierung, leden 1992.

²⁰ Viz mé interview s Wehrbeauftragte Claire Marienfeld. Bad Godesberg, červen 1997.

²¹ Paul Breuer, CDU/CSU Pressedienst, 1. 2. 1996.

²² Viz projev ministra Rühleho k velitelům 2. sboru ve Friedrichshafenu, 13. 3. 1996.

²³ Volker Rühle. Cit. die Atlantic News 2797, 6. 3. 1996.

²⁴ Kancléř Kohl ve Stichworte zur Ankündigung des französischen Staatspräsidenten über die Reform der Streitkräfte. Stichwort zur Sicherheitspolitik, březen 1996.

²⁵ Projev dr. Kinkela ve Schneegergu dne 18. 10. 1995 u příležitosti vojenské přísahy nováčků Bundeswehru.

²⁶ Viz rozhovor poslance Spolkového sněmu Waltera Kolbowa pro Südwestfunk, 1. 2. 1996.

²⁷ Viz Beschlußübersicht A1. Außen-, Sicherheits- und Entwicklungspolitik. Presseservice der SPD, Hannover, 3. 12. 1997.

²⁸ Viz Fischer: Bosnien sollte Grüne zum Umdenken zwingen, „Partei muß Gewaltlosigkeit überprüfen“. Süddeutsche Zeitung, 1. 8. 1995, s. 1.

²⁹ Viz Auslaufmodell Wehrpflicht: Für Entmilitarisierung, Abrüstung und Stärkung von freiwilligen Diensten. Bündnis 90/Die Grünen Bundestagfraktion, Bonn, prosinec 1996.

³⁰ Viz Kontroverse in der FDP über eine Berufsarmee. Neue Zürcher Zeitung, 9. 10. 1996.

³¹ Viz Swidler, A.: Culture in Action: symbols and strategies. American Sociological Review, 51/2, 1986.